

Lovászi József

REFORMKÖRÖK ÉS AZ EKA¹

A reformkörök 1989. május 20-i szegedi országos tanácskozása óta foglalkoztat a kérdés, valóban történelmi esélyt szalasztottunk-e el azzal, hogy nem hívtuk meg a reformkörök országos tanácskozására az Ellenzéki Kerekasztal képviselőit.²

A meghívás ötletét felvető Szoboszlai Zsolt május 20-án szóban, később pedig publikációban is hangoztatta: történelmi jelentőségű lett volna, ha Szegeden a „hivatalos MSZMP feje fölött” nyilvánosan kezdetet nyújtanak egymásnak a reformkörü mozgalom és az EKA vezetői. Szerinte másképp alakult volna a rendszerváltás – és benne a reformszocialisták szerepe és esélye –, ha akkor megtörténik a nyilvános kézfogás az állampárt reformszárnya és ellenzéke között.

Közel 30 évvel az események után most itt az alkalom, hogy elmondjam, miért nem küldtünk meghívást az EKÁ-nak, miért hátrítottuk el Szoboszlai Zsolt barátunk kezdeményezését.

Egyúttal szeretném a reformkörök és az EKA viszonyát kicsit alaposabban is megvizsgálni és tényszerűen bemutatni.

Miért nem hívtuk meg az EKÁ-t '89 májusában Szegedre?

Az EKA meghívására tett javaslatról egyeztettem szervezőtársammal, Géczi Józseffel (mi ketten voltunk a tanácskozás előkészítésének fő felelősei). Én azon a véleményen voltam, hogy az EKA meghívásának akkor lenne értelme, ha a reformkörü mozgalomnak, mint olyannak, kialakult politikai álláspontja lenne azokban a kérdésekben, amelyek az EKA képviselőivel való találkozás során felmerülnének. De május elején még nem volt a mozgalomnak közösen kialakított, képviselhető állásfoglalása. Még csak az egyre-másra alakuló reformkörök egymással részben összecsengő, részben felelő „platformcsírái” voltak – ahogy azt Géczi József fo-

1 Ellenzéki Kerekasztal (EKA). A Kádár-rendszerrel szembenálló nyolc ellenzéki párt és szervezet egyeztető fóruma volt. 1989. március 22-én a Független Jogász Fórum közreműködésével hozta létre az MDF, SZDSZ, Fidesz, FKgP, KDNP, MSZDP, Magyar Néppárt (MNP) és a Bajcsy-Zsilinszky Társaság, valamint megfigyelőként a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája. Céljuk az volt, hogy az EKÁ-n belül a többpárti demokráciába való átmenet érdekében összehangolják álláspontjukat és erős tárgyalópartnereként lépnek fel az állampárttal szemben. Április 19-én határozták el, hogy tárgyalásokat kezdeményeznek az MSZMP-vel.

2 1989 májusában az első országos reformkörü tanácskozás egyik szervezője voltam. Szoboszlai Zsolt, hódmezőváráshelyi reformkörü tag – akinek kapcsolatai voltak az EKÁ-ban résztvevő Magyar Néppárt képviselőjével, Varga Csabával – engem keresett meg a tanácskozás előtt azzal a javaslattal, hogy hívjuk meg az EKÁ-t Szegedre, ő majd közvetít. A meghívás ötletét néhány nap gondolkodási idő után elhárítottuk. A tanácskozás után Szoboszlai úgy fogalmazott, történelmi lehetőséget szalasztottunk el.

galmazta a szegedi tanácskozásra készített Platform című kiadvány³ bevezetőjében. Nézzük, hol tartott a reformköri mozgalom május elején!

Április 15-én a Pozsgay Imre és Nyers Rezső nevével fémjelzett Reformműhely tanácskozás mellé a kecskeméti reformkörös társaink megszervezték az addig létrejött körök találkozóját. Ezen 30 reformkör 80 képviselője volt jelen. Néhányuk (Géczi József, Keserű Imre, Szántó György, Szabó Zoltán) szót kapott a Pozsgay-féle hivatalos tanácskozáson⁴, a többiek pedig egy különteremben, kihangosítva követhették a nagyteremben elhangzó beszédeket, hozzászólásokat. Az ország 30 reformkörének képviselői ekkor találkoztak először. Politikai produktumuk – akkor és ott – egy sebtében megfogalmazott aktuálpolitikai nyilatkozat volt, amit a Reformműhely szünetében fogadtak el. Ez az ún. „Kecskeméti nyilatkozat” az akkor még gyerekcipőben járó, kibontakozásának kezdeti szakaszában lévő reformköri mozgalom első közösen megfogalmazott politikai állásfoglalása.⁵ Az ellenzéki pártokkal, szervezetekkel (különösképp az EKÁ-val) folytatandó politikai párbeszédhez ez kevés volt. Mélyebb reformköri eszmecsere, nézeteink egyeztetésére Kecskeméten nem volt lehetőség. Ezért született meg ott az az elhatározás, hogy május 20-án Szegeden rendezzük meg a már meglévő és addig megalakuló reformkörök első országos tanácskozását, azzal a céllal, hogy a reformkörök delegáltjai ott összeállítsák, megvitassák és elfogadják a mozgalom politikai platformját vagy annak tervezetét, amit aztán vitára bocsátunk a tagság körében.

Május 20-áig szerte az országban sok új reformkör alakult. Így Szegedre már 110 reformkör, -klub, -alapszervezet 440 képviselője jelentkezett be. Kértük, hogy a előre juttassák el a szervezőbizottságnak a platformjavasolataikat, amiket közreadunk a tanácskozáson, hogy megvitassák és belőlük közös politikai platform szülessen.

Ebben az állapotban leledzett a reformköri mozgalom akkor, amikor hozzánk, a szegedi tanácskozás szervezőihez Szoboszlai Zsolt azzal fordult, hívjuk meg az EKA képviselőit, és felajánlotta, hogy közvetít a két fél között.

Mi akkor úgy véltük, amíg nincs közösen elfogadott politikai programunk, a találkozásnak nem érkezett el az ideje

A szegedi tanácskozástól vártuk, hogy legyen közös platform, amit a mozgalom nevében képviselni lehet. Úgy éreztük, a platformvitát saját berkeinken belül kell lefolytatni. Amíg ez meg nem történik, nem vagyunk felkészülve egy

3 *Platform. Az MSZMP-tagok reformköreinek első országos tanácskozása, Szeged, 1989. május 20.* Szerk.: Géczi József. Kiadását segítette a Délmagyarország szerkesztősége (Szávay István) és a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat. 12 oldal, napilap formátum.

4 *Rendszerváltók a baloldalon.* Szerk. Ágh Attila, Géczi József Alajos, Sipos József. Bp. 1999, Kossuth Kiadó. 125-132. o.

5 Uo. 129–130. o.

(csúcs)találkozóra az EKA képviselőivel, akik akkor már hosszabb ideje formálgatták a saját álláspontjukat.

Ezt értettem azon a bizonyos „politikai helyzeten”, amire Szoboszlai Zsoltnak utaltam, mikor a közvetítési ajánlatát elhárítottam (emlékezetem szerint korántsem olyan nyersen – és főként nem azokkal a motivációkkal –, ahogy azt publikációiban interpretálta). Nem hatalmi gőg vagy az ellenzék lekezelése volt ennek a hártásnak az oka. Egyszerűen nem volt a mozgalom felkészülve egy országos szintű, érdemi találkozóra az EKÁ-val. Talán nem indokoltam ezt meg Zsoltnak elég világosan, mikor Pestről telefonon felhívott a válaszáért...

Lehet, hogy rosszul mértem fel a helyzetet, súlyosan tévedtem. Ekkorra helyi szinten a reformkörök és az EKÁ-hoz tartozó pártok, szervezetek, személyek között már voltak kapcsolatok, itt-ott párbeszéd, néhány helyen együttműködés is. De a reformkörök országos politikai platformjának kialakítása még hátra volt.

Akkor még nem tudtam, de utólag – az EKA-ülések nyilvánossá vált jegyzőkönyveit olvasva – látom, hogy az EKÁ-n belül sem volt egyértelmű a reformkörökkel kapcsolatos álláspont: elég erős megosztottság jellemezte a reformkörökhöz való viszonyulásukat – de erről majd később ...

Levélváltás az EKA és a szegedi reformkörüi tanácskozás között

Személyes találkozó ugyan nem jött létre május 20-án, de az EKÁ-tól május 18-i keltezéssel levél érkezett a szegedi reformkörüi tanácskozáshoz, amit én házigazdaként a nyitó plenáris ülésen felolvastam. A levél szövege a következő:

*A Magyar Szocialista Munkáspárt reformkörei
Országos Tanácskozásának
Szeged*

Tisztelt Országos Tanácskozás!

Az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó nyolc szervezet érdeklődéssel várja az Önök tanácskozását. Reméli, hogy komoly figyelmet fordítanak a Magyar Szocialista Munkáspárt és az Ellenzéki Kerekasztal között megindult, a Magyar Szocialista Munkáspárt által megakasztott, sőt felszámolt tárgyalások ügyére.

Az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó szervezetek bíznak abban, hogy önöket politikai felelősségük a tárgyalásokkal kapcsolatos elodázó manőverek felszámolására indítja. Szerintünk a tárgyalások halogatása szűk látókörű és felelőtlen politika.

A Magyar Szocialista Munkáspárt főtítkárának legutóbbi kijelentése szerint szabad választásokra legkorábban csak hat év múlva kerülhet sor. Nyilvánvaló tehát, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt jelenlegi vezetőségének egy része

tárgyalási ajánlatát pusztán propagandafogásnak tekinti, és nem törekszik érdemi megegyezésre.

A legutóbbi közvélemény-kutatás is egyértelművé tette, hogy a honpolgárok döntő többsége a demokratikus átmenet mellőzhetetlen feltételének a kormányzó párt és az ellenzék közötti, döntési joggal felruházott, kétoldalú tárgyalásokat tekinti, és újrakezdésüket elvárja.

Kelt Budapesten, az 1989. évi május 18. napján.

Üdvözlettel:

az Ellenzéki Kerekasztal szervezetei

*Vígh Károly, Zétényi Zsolt – Bajcsy-Zs. Endre Baráti Társaság
két olvashatatlan aláírás, Fodor Gábor – Fiatal Demokraták Szövetsége
olvashatatlan aláírás – Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt
Csengey Dénes, olvashatatlan aláírás – Magyar Demokrata Fórum
Varga Csaba – Magyar Néppárt*

Baranyai Tibor – Magyar Szociáldemokrata Párt

Mécs Imre, Kőszeg Ferenc, Magyar Bálint – Szabad Demokraták Szövetsége

Szabó László – Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája⁶

A felolvasás után felkértem a „Békés átmenet a demokratikus jogállamba” elnevezésű szekciót, hogy a nap folyamán vitassák meg az EKA üzenetét, és az esti plenáris záróülésen tegyenek javaslatot a reformkörü tanácskozás válaszára.

A válasz megszületett, a reformkörü tanácskozás este elfogadta, másnap az újszegedi szabadtéri nagygyűlésen ismertettem, majd átadtuk a sajtónak, MTI-nek, és a szegedi reformkörü tanácskozás nevében egy kísérőlevéllel elküldtem az EKÁ-nak, a borítékjukon szereplő budapesti postafiók-címre.

Az EKÁ-nak írt válaszlevél a következő volt:

Tisztelt Ellenzéki Kerekasztal!

Az MSZMP reformkörei országos tanácskozásának 440 résztvevője nevében és megbízásából köszönöm azt az érdeklődést és várákozást, ami levelükből a május 20-i munkatanácskozásunk iránt kicsendült.

6 Eredeti példány: Reformkörök Archívuma. Közzétette: Népszabadság, 1989. május 19., illetve *Rendszerváltók a baloldalon*. Szerk.: Ágh Attila, Géczi József, Sipos József. Kosuth K., 1999. 184–185. o.

A tanácskozás egyik – a békés átmenet kérdéseivel foglalkozó – szekciója állásfoglalás-tervezetet alakított ki, amelyet a záró plenáris ülés egyhangúlag elfogadott. Az állásfoglalást mellékelten megküldöm.

A tanácskozás résztvevői őszintén remélik, hogy az állásfoglalás hatással lesz az MSZMP Központi Bizottságára, elősegíti a tárgyalások azonnali megkezdését és sikeres folytatását.

A reformkörök kinyilvánították szándékukat, hogy mindenütt felveszik a kapcsolatot az Ellenzéki Kerekasztal helyi csoportjaival, konzultációkat folytatnak, és hivatalos tárgyalásokra kérik fel az MSZMP helyi testületeit.

Szeged, 1989. május 22.

*az MSZMP reformkörök országos
tanácskozása megbízásából:
Lovászi József*

A levél mellékletként az EKÁ-nak megküldött politikai állásfoglalás a következő volt:

ÁLLÁSFOGALÁS A BÉKÉS ÁTMENET LEHETŐSÉGÉRŐL

A jelenlegi válsághelyzetből hazánkat csak egy társadalmi kiegyezés mozdíthatja ki. Mindenkinek érdeke, hogy ez a kiegyezés egy demokratikus jogállamba vezető átmenetet szolgáljon és ez az átmenet békés legyen. Minden politikai erőnek felelősséget kell vállalnia e példa nélkül álló történelmi vállalkozás sikerre vitelében. Természetesnek tartjuk, hogy a fő felelősséget annak a párnak kell vállalnia, amelynek 40 évnyi kormányzása a társadalmat a jelenlegi válságba juttatta. A felelősségből adódó feladatokat csak egy gyökeresen megújult MSZMP képes ellátni. A szükséges fordulatot két lépcsőben képzeljük el: a hatalom megosztásában, majd a megosztott hatalom társadalmisításában.

I.

- 1. Minimális konszenzust kell teremteni a gazdasági összeomlás, az anarchia, az erőszakos visszarendezés, a jelenlegi patthelyzet állandósulásának elkerüléséért. E veszélyek elkerülésének legfőbb eszköze a hatalom megosztása.*
- 2. A hatalom képviselőinek - szakítva az eddigi halogató taktikával - azonnal érdemi tárgyalásokat kell kezdenie az Ellenzéki Kerekasztal képviselőivel.*

7 Reformkörök Archívuma, Lovászi József gyűjteménye. Továbbá: *Rendszerváltók a baloldalon.* 204. o.

Felszólítjuk az MSZMP Központi Bizottságát, hogy legközelebbi ülésén hozzon ilyen értelmű határozatot: a tárgyalásokkal hiteles, a társadalom bizalmát élvező politikusokat bizzon meg. Ha a Központi Bizottság ennek a felszólításnak nem tesz eleget, akkor szükségesnek tartjuk, hogy a hatalom nevében a kormány vagy a parlament tárgyaljon.

- 3. E tárgyalások során kell megegyezésre jutni a demokratikus átmenet feltételeit megteremtő sarkalatos törvényekről: a pártokról, a sajtóról, a választójogról, a büntetőtörvénykönyv módosításáról, a köztársasági elnöki intézményről, az alkotmánybírárságról, a népszavazásról és a biztonsági kérdésekről szóló törvényekről. Ezen kívül meg kell egyezni a köztársasági elnöki posztra jelölendő személyek köréről, a választások időpontjáról és rendjéről és az MSZMP vagyonának megosztásáról, a szerveződő pártok működési feltételeinek megteremtéséről.*
- 4. A tárgyaló felek vállaljanak kölcsönösen kötelezettséget arra, hogy lemondanak az erőszak alkalmazásáról, az ezzel való fenyegetésről, és hogy szervezetenként is fellépnek minden olyan irányzat ellen, amely az erőszak alkalmazását nem utasítja el. Vállaljanak kötelezettséget arra is, hogy a tárgyalások során kiegyezésre és nem egymás politikai lejáratására töreksszenek. Külön kérjük a demokratikus ellenzékét arra, hogy az utóbbi időben reformirányban örövendetes módon elmozdult kormány iránt a tevékenységéhez szükséges lojalitást biztosítsa.*
- 5. Üdvözljük a Tolna megyei pártbizottság azon lépését, hogy tárgyalásokat kezdett a helyi demokratikus ellenzék képviselőivel. Felhívjuk az MSZMP regionális helyi szervezeteit a példa követésére. A reformkörök minden szinten vegyék fel a kapcsolatot az Ellenzéki Kerekasztal helyi képviselőivel. A koalíciót is alulról!*
- 6. Támogatjuk azt a javaslatot, hogy gazdasági és szociálpolitikai kérdésekről a különböző szakszervezetek és érdekvédelmi szervezetek bevonásával többoldalú tárgyalások kezdődjenek.*

II.

Miközben az említett tárgyalások haladéktalan megindítását szükségesnek tartjuk, le kell szögeznünk: a mai magyar társadalom politikai erővonalait nem kizárólag a hatalomhoz való viszony határozza meg. Úgy gondoljuk, hogy a társadalom széles rétegei egyaránt érdekeltek a jelenlegi társadalmi-gazdasági modell radikális megváltoztatásában. Az új modell alapvető értékeiben is jó eséllyel alakítható ki közmegegyezés. Ilyen értéknek tartjuk a tulajdonformák sokszínűségének talaján létrejövő hatékony piacgazdaságot, az egyéni és kollektív szabadságjogokat

a többpártrendszer keretei között biztosító népszuverenitást, az önigazgató és autonóm civil társadalmat, a leszakadó társadalmi rétegek iránt érzett felelősségből fakadó szolidaritást.

Ezen értékek mentén hosszú távon széles társadalmi koalíció alakulhat ki, melynek első lépéseként kezdeményezzük a fordulatban érdekelt valamennyi erő műhelybeszélgetéseit, függetlenül attól, hogy ezek mely politikai szervezethez tartoznak. E beszélgetések is járuljanak hozzá ahhoz a széles nemzeti közmegegyezéshez, amelyen az ország új alkotmányának alapulnia kell.

Szeged, 1989. május 20.

*MSZMP reformkörök
országos tanácskozása⁸*

Látható, hogy a reformköri tanácskozás határozottan sürgette a hatalom és az ellenzéki erők legfelső szintű, érdemi tárgyalásait. Ezzel nyomást akartunk gyakorolni az állampárt halogató, taktikázó, időhúzó vezetőire.

Az állásfoglalás a szegedi tanácskozáson elfogadott, országos és helyi napilapokban megjelent platformtervezetünk ötödik fejezete volt.⁹ Bár ezt csak tervezetnek neveztük, a szegedi tanácskozás résztvevői nagy többséggel támogatták, mint különösen képviselhető politikai állásfoglalást – és ezzel a reformkörök immár tényezővé és tárgyalóképessé tették magukat az országos politikában is.

A szegedi tanácskozás országos sajtóban közzétett politikai platformja¹⁰ elérte a kívánt hatást. A politikai nyomásgyakorlás közvetlen eredményei hamarosan megmutakoztak az állampárt legfelső szintjén: pártkongresszus meghirdetése, EKÁ-val való egyeztetések folytatása, majd pedig a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások néhány héten belüli megkezdése, ahol az MSZMP-t főtárgyalóként Fejti György helyett Pozsgay Imre képviselte.

Egy kis kitérő: Fejti György¹¹ a május 20-i tanácskozást követő szombat délelőttre „eszmecserére” invitálta a reformköri mozgalom néhány képviselőjét, Novák Zoltánt és Vajda Jánost, a budapesti-, valamint Kerényi Gyögyöt a kecskeméti reformkör képviselőjét és e sorok íróját (mint a Csongrád megyei reformkör tagját és a szegedi tanácskozás egyik szervezőjét). A találkozon a reformkörök szegedi állásfoglalásáról és az EKÁ-val való tárgyalások holtpontról való kimozdításáról volt szó. Mi azt erősítettük, amit a szegedi tanácskozás megfogalmazott.

8 Reformkörök Archívuma, továbbá: Rendszerváltók a baloldalon. 202. o.

9 *Az MSZMP reformköri mozgalom platformja (tervezet) 1989. május 20.* In. *Rendszerváltók a baloldalon. Reformerek és reformkörök 1988-1990.* Bp. 1999. 206-211. o.

10 Népszabadság, 1989. május 23., illetve több más országos és megyei napilap

11 Fejti György ekkor az MSZMP KB titkára volt. Grósz Károly mellett az ő nevéhez fűződik az ellenzékkel való tárgyalások halogatására irányuló taktikázás.

Legélesebben Novák Zoltán kritizálra – teljes joggal – az MSZMP vezetésének időhúzó manőverezéseit. A megbeszélés végén – bizonyítandó, hogy az EKÁ-val a szakértői egyeztetések azért zajlanak a háttérben – Fejti felajánlotta, hogy a reformkörök képviselőiben megfigyelőként vegyek részt az aznap délutáni tárgyaláson, ami a Külügyi Szálló egyik különtermében lesz. Elmentem. Az EKÁ-t Sólyom László és Tölgyessy Péter képviselte, az asztal „állampárti” oldalán pedig Tóth András ült az MSZMP szakértőjeként. A párbeszéd a többpártrendszerbe történő átmenet alkotmány- és jogtechnikai kérdéseiről folyt. Nekem ott úgy tűnt, hogy az előkészítő tárgyalások nem szakadtak meg – vagy május 20. után villámgyorsan folytatódtak –, ugyanis a résztvevők többször hivatkoztak a korábbi találkozókon elhangzott témákra, egyetértésére és véleménykülönbségre.¹²

Visszatérve a reformkörök és az ellenzéki szervezetek kapcsolatára: a helyi párbeszéd Budapesten és az ország több városában (Szeged, Budapest, Kaposvár, Szekszárd stb.) már jóval a május 20-i reformkörü tanácskozás előtt megkezdődött. Szegeden például 1988. december 1-jén a FIDESZ, MDF, SZDSZ, JATE TDDSZ képviselői közös levélben üdvözölték a Csongrád megyei reformkör november 29-én sajtóban közzétett felhívását és a kör megalakulását.¹³ Ezek a szervezetek alakították meg – nem sokkal később, az EKÁ-t is megelőzve – 1989. január 14-én a Szegedi Ellenzéki Kerekasztalt,¹⁴ aminek vezetőivel a reformörösök – később a szegedi pártvezetés is – párbeszédet, tárgyalásokat folytattak a tavasz folyamán. Az 1989 január-februárjában alakult Budapesti Reformkörnek szintén voltak az ellenzéki szervezetekkel kapcsolatai. Erről Novák Zoltán tanulmányában olvashatunk: *„Tevékenységünk kezdeteitől fogva arra törekedtünk..., hogy az ellenzékkel kapcsolatokat teremtsünk; ezért örültünk, hogy Szécsényi Tiboron keresztül a TDDSZ-hez, Kerekes Györgyön keresztül Forgács Pálhoz kapcsolódhatunk, segítségükkel kerülhetett sor a május 1-jei népligeti bemutatkozásunkra.”*¹⁵ Kaposvárott a reformkörösök a helyi FIDESZ-szel összefogva kezdeményezték emléktábla elhelyezését Nagy Imre szülőházán, amit aztán június 16-án együtt koszorúztak meg. És sorolhatnánk tovább a példákat...

Mindezek ellenére az EKA és a reformkörök vezetőinek *országos szintű, hivatalos és nyilvános* kapcsolata vagy együttműködése sohasem jött létre.

12 A Nemzeti Kerekasztal néhány hét múlva, június 13-án összeült, a záródokumentumot, vagyis a többpártrendszerre való átmenet megegyezései forgatókönyvét pedig szeptember 18-án írták alá.

13 *Rendszerváltók a baloldalon.* Kossuth Kiadó, Bp. 1999. 57. o.

14 Póda Jenő közlése

15 Novák Zoltán: *Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban)* Budapest, 2004. 107-108. o. Kézirat. Elektronikus elérhetősége: mek.oszk.hu/01900/01961/html/02.htm A Budapesti Reformkör képviselői május 1-jén a Jurta Színházban részt vettek a független pártok és mozgalmak bemutató rendezvényén.

Ebben több ok játszott közre. Egyik nyilván az, hogy a reformkörök párton belüli platformcsoportként, mozgalomként határozták meg magukat, nem hoztak létre különálló, hierarchikus szervezetet, nem választottak helyi és országos vezetőket. Nem volt tehát olyan személy vagy testület, aki/amely a reformkörök országos képviselőjére felhatalmazást kaphatott volna. Alkalmi tárgyalódelegáció megbízására sem került sor – már csak azért sem, mert az EKA vezető politikusai kezdetől ellentmondásosan viszonyultak a reformkörü mozgalomhoz, és bár tettek néhány taktikai gesztust, nem volt meg részükről a tárgyalókészség és az együttműködési hajlandóság. Sőt a határozott elzárkózás jelei is kiolvashatók a korabeli dokumentumokból.

Hogyan viszonyult az EKA a reformkörökhöz?

1989 január–novembere között az Ellenzéki Kerekasztal üléseiről filmfelvételt készített a Fekete Doboz. A videófelvetelek hanganyagából később szó szerinti jegyzőkönyvek készültek, amelyek online is elérhetők, valamint két kötetben nyomtatásban is napvilágot láttak.¹⁶ Lássuk hát e források – a szó szerinti jegyzőkönyvek – alapján, miként viszonyultak az EKA tagjai az MSZMP-n belüli reformkörü mozgalomhoz!

*

Az EKA **1989. április 14-i** ülésén a Liga képviselője, Bruszt László arról adott tájékoztatást, hogy május 1-jén a TV úgy tervezi, hogy az EKA mellé ültetnék a Budapesti Reformkör képviselőit. A bejelentést felzúdulás, ellenzés fogadta. Íme a jegyzőkönyvi részletek:

Baranyai Tibor: „*a reformkör tagjai ifjú titánok, akik nem lehetnek partnerek, mert lehet, hogy holnap pártfegyelmet kapnak, és földre lesznek állítva.*”

Kőszeg Ferenc: „*A hatalommal akarunk tárgyalni, és ők [nem] a hatalom birtokosai. Az MSZMP bármilyen frakciója nem partner.*”

Boross Imre: „*milyen visszhangja lenne a közvéleményben, hogy már az EKE-ben is vannak az MSZMP-től.*”

16 A Fekete Doboz „video-folyóíratként” jött létre a Balázs Béla filmstúdió keretében, a Soros Alapítvány támogatásával. Tevékenysége kiterjedt a rendszerváltozás ellenzéki eseményeinek megörökítésére is. 1989 január–november között az EKA üléseit is rögzítették. Az ülések videó- és hangfelvételei alapján készült jegyzőkönyvei 1999–2000-tól érhetők el: *A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* I-IV. kötet. Magvető, Bp., 1999.; *A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* V-VIII. kötet. Új Mandátum Kiadó. Bp. 2000. Online elérhetőség: *Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei.* OSA Archivum 2012-től: <http://w3.osaarchivum.org; Gyűjtemények/Digitális archívum/1989/Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei>

Kőszeg Ferenc: „Alakítsanak pártot, s ha kéri a csatlakozás lehetőségét, majd eldöntjük.”

Boross Imre: „a reformszárny csírája az újnak az MSZMP-n belül, és segítségre méltó lenne.”

Baranyai Tibor: „A reformszárny csatlakozni kívánó képviselőivel (kapcsolatban) tisztázni kellene, hogy ellenzékiek vagy kollaboránsok.”

Kónya László: „Kéri a Ligát, hogy a Jurta-beli bemutatkozásnál az EKE-hez ne üljön a reformkör.”

Tölgyessy Péter: „a kérdést az dönti el, mi a célja a Jurta-beli programnak. Ha vita, akkor igen, ha bemutatkozás, akkor nem tartja célszerűnek együtt ülni a reformkörrel.”¹⁷

A Budapesti Reformkör részvétele a hívös és elzárkózó vélemények ellenére a Jurtában május 1-jén mégis megvalósult. Nem ültek ugyan az alternatív szervezetek képviselői mellett, hanem utánuk mutatkoztak be. Novák Zoltán a következőképpen idézi az ellenzéki képviselőknek a reformkörökről ott elhangzott véleményét¹⁸:

„Ezen a népligeti vitán az ellenzéki pártoknak olyan kérdéseket is feltettek, amelyek közvetlenül érintették a reformszárnyhoz való viszonyukat; azt kérdezték, hogy mi a Kerekasztal érdeke, ha tovább gyengül az MSZMP vagy szétválik és a reformszárny alapít egy új pártot? Erre a válaszok a következők voltak:

Ruttner György: Mi szeretnénk tiszta vizet látni a pohárban. Az ország érdeke, hogy tiszta legyen a kép az MSZMP-vel kapcsolatban.

Varga Csaba: Az ország érdeke az lenne, ha az MSZMP-ben nyerne a reformszárny, és leszakadnának a sztálinisták.

Magyar Bálint: Nem érdekünk egy újabb ellenzéki párt megszületése. Az MSZMP reformszárnyának nem az a feladata, hogy egy hatalom nélküli párttá formálja magát, és itt ülünk kilencen, miközben egy dogmatikus, konzervatív szárny rendőrei veszik körül ezt az épületet. A reformszárny történelmi feladata az, hogy a párton belül győzze le a másik szárnyat, és teremtsen olyan partnert számunkra, amely hajlandó a megegyezésre, a megállapodásra, és hajlandó lemondani a hatalomról oly módon, hogy nem veti be a társadalom ellen a fegyveres erejét.

Lezsák Sándor (MDF): Egy olyan MSZMP-re van szüksége a társadalomnak, amely tisztességes, szavahihető, amelyet mi is és a társadalom is komolyan tud venni. Tárgyalni igen, barátkozni nem! Majd egy másik ide vonatkozó kérdésre Lezsák azt felelte, hogy: Az MSZMP reformszárnya véleményem szerint lőtt lábú madár.”¹⁹

17 Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. I. köt. 118-119. o.

18 Novák Z. i.m. 108. o.

19 Novák az EKA képviselőinek véleményét a Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben I. kötetből idézi.

Az EKA május 10-i ülésén szóba került az a kezdeményezés, amit Szoboszlai Zsolt indított el Varga Csabával, a Magyar Néppárt EKÁ-s képviselőjével, vagyis hogy mit szólnának az EKA tagjai, ha a reformkörök szegedi tanácskozására meghívást kapnának. A téma annak kapcsán került elő, hogy nem sokkal korábban megszakadtak a tárgyalások az MSZMP és az EKA között. Ezen a hosszúra nyúlt EKA-ülésen az volt a fő beszédtema, hogy miként lehetne kimozdítani a tárgyalásokat a holtpontról, mert miközben az állampárt halogat, az országgyűlés elé visz olyan sarkalatos törvényjavaslatokat, amelyekbe az EKA bele kíván szólni.

Taktikai szempontok miatt „kokettáltak” egy kicsit az EKA tagjai azzal a gondolattal, hogyan lehetne a reformköröket eszközként használni a tárgyalások mielőbbi folytatása és gyorsítása érdekében.

Idézünk a május 10-i ülés jegyzőkönyvéből idevágó részleteket:

„Magyar Bálint: ...Még egy harmadik információ, hogy az MSZMP reformkörének vagy reformköreinek a szegedi találkozására felmerült, hogy az Ellenzéki Kerekasztalt meghívják. Úgy néz ki, hogy ezt nem tehetik meg, mert ez egy belső dolog. De ahogyan a budapesti reformkör például az MSZMP-t hibáztatta a tárgyalásoknak a meghíúsulása miatt – az április 8-i tárgyalások meghíúsulása miatt –, ugyanígy a budapesti reformkör vezetője is – ez is egy áttételes információ –, hajlandó és kész lenne valamilyen kapcsolatot felvenni. [...]

Varga Csaba: A lényeg az, hogy [az eddigi tárgyalásokon] nem történt érdemben semmi. Ki voltunk szolgáltatva az MSZMP belső harcainak, belső patthelyzetének. És ma is így van. Ki vagyunk szolgáltatva, ezt kellene most itt kitalálnunk, milyen lépéseink lehetnek arra nézvést, hogy ki tudjunk ebből a patthelyzetből mi is kerülni. Én két dolgot javasolnék... a Kerekasztalunk jelöljön ki egy kéttágú bizottságot, elmenjen a Pozsgayhoz tárgyalni, hogy ő mit gondol, nem hivatalosan. A másik pedig, hogy ugyanígy keressük meg a különböző reformköröket, akik hajlandók az MSZMP-vel szemben föllépni, keressük a kapcsolatokat. Mert amíg el vagyunk szigetelve az MSZMP-nek azon részeitől, akik hajlandók lennének másképpen tárgyalni, addig nem lesz ott sem áttörés. Azt lenne jó most kitalálni, hogy bizonyos kis, de gyors lépéssel hogyan lehetne széttörni ezt a bizonyos patthelyzetet... (Többen beszélnek, a szöveg nem érthető.)

Tölgyessy Péter: Az egyik véleményem az, hogy a reformkörökkel tényleg fel kellene venni akár a hivatalos kapcsolatokat is. Ellenben a Pozsgay Imrével való hivatalos kapcsolatok felvételét kategorikusan és élesen ellenezném. Azt el tudnám képzelni, hogy puhatoló [sic!] tárgyalásokra magánemberként valakik elmenjenek, de hivatalosan ...

Varga Csaba: Én is erre gondoltam... (Kónya László: A reformkörökkel is ugyanígy van...) Menjünk el baráti tárgyalásra, semmi több. Nem hivatalosan, de ennek nagyon kemény konzekvenciái lehetnének. [...]

Varga Csaba: *(A szöveg eleje nem érthető.) Tehát politikai erőként hat ez a fajta taktikai megfontolás, hogy én elmegyek ugyan magánemberként, de tudja mindenki, a Fejtiék és a Grószék is tudják, hogy ez több, mint magánemberség. De magánemberségnek nevezzük.*

Boross Imre: *...A reformkörökkel való kapcsolatfelvételt a Kisgazdapárt, ha jól emlékszem, már legalább egy hónappal ezelőtt javasolta, egy hónappal ezelőtt, itt, ezen a helyen javasoltuk a reformkörökkel való kapcsolatot, valamilyen formában... [...]*

Kövér László: *...a Bálint említette az elején a szegei reformkör-konferenciát, arra az esetleges meghívásunkat. Azon nem ártana elgondolkozni. Ugyan a Bálint azt mondta egy rövid fél mondatban, hogy erre nem lesz nekik módjuk, hogy ezt megtegyék, azonban én ezt pont ma hallottam, ugyanezt az információt, amit a Bálint. Tehát nyilvánvaló, hogy a Pozsgayék puhatolóznak, több szálon. Ebben valamiképpen állást kéne foglalnunk, hogyha ez mégis megtörténik, akkor mi erre milyen választ adjunk, illetve azokon a csatornákon, amiken ők megkerestek bennünket, milyen viszont-információt küldjünk a meghívás formájára. Tehát, hogy például elmegyünk, ha Ellenzéki Kerekasztalként hívnak meg bennünket, vagy mit tudom én, még mi jöhet szóba – szóval csak erről valami konkrét, határozott álláspontunk azért legyen. Ne felejtjük ezt el.”²⁰*

Aztán a hosszan tartó ötletelés és vita hevében szépen elfelejtették, hogy az esetleges reformkörü meghívásra mi is lenne a válaszuk. Csak a hivatalos tárgyalások felújítása és gyorsítása érdekelte őket, ekörül folyt a hosszú polémia.

Céljuk egyértelmű volt: kikényszeríteni valamivel az MSZMP vezetéséből, hogy tárgyaljon, ne taktikázzon, ne játsszon időhúzásra. A végén egy sajtóban közzétendő nyilatkozat megszövegezését látták megoldásnak, azzal foglalkoztak.

Az elhangzottakból úgy tűnik, taktikai eszköznek lettünk volna jók. De nem nagyon tudták viszont, hogyan használhatnák fel a reformköröket a nyomásgyakorlásra. A nyilatkozattervezet vitájának vége felé még egyszer szóba kerültek a reformkörök a fenyegetés egyik lehetséges eszközeként:

„Mécs Imre: *Ezt a deklarációt helyezzük a [közlemény] legelejére. Ezt deklarálta és ezzel szemben mit csinált [az MSZMP]. Tehát ezt deklarálta, ezzel egyetértünk, az idő sürget. A sarkalatos törvények megbeszélésére már rég itt van az idő, hiszen közben már ugye folyik a kodifikációs munka a hátunk megett. Tehát nekünk nagyon keményen azt kell elmondani, hogy tárgyalásokra van szükség, a legsürgősebben. Ez egy obstrukciós politika, amit az MSZMP folytat, hogy először külön-*

²⁰ Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei 1989. május 10. OSA Archívum. w3.osaarchivum.org

külön meghívott bennünket, aztán a szakértőinkkel tárgyalgatott, most az egészet ugye, annullálja, új javaslatot tesz, és közben pedig szépen hozza be a kodifikációs dolgot. Tehát mi itt nagyon határozottan egy pozitív lépéssel menjünk szembe. Mi hívjuk meg az MSZMP-t. Mondjuk meg azt, hogy mi úgy érezzük, hogy a legkomolyabb erő vagyunk ebben az országban, amellyel tárgyalni lehet. A valódi megmérettetés az majd a választások után lesz. Addig is igenis velünk lehet és kell tárgyalni. Meghívjuk az MSZMP-t és közöljük, hogyha nem jönnek el, akkor mi a nyilvánosság előtt fogjuk ezt a polémiát lebonyolítani. A nyilvánosság... Közzétesszük az állásfoglalásainkat a legsürgősebben, mert idő már nincsen. Tehát nagyon rövid az idő. Ezzel tudjuk a legjobban megfenyegetni. Erre reagált a legélesebben, mikor a Szabad Demokraták Szövetségét meghívták legelőször tárgyalásra. Mi az állásfoglalásunkat közzétettük az újságban, és mintha paprikát ettek volna, úgy ugrottak föl. Tehát ez az, ami legjobban irritálja őket, és ez az egy fegyver van a kezünkben, amivel le tudjuk ültetni a tárgyalóasztalhoz. Mert miről van szó? Hogy ők most húzzák az időt, és ránk akarják fogni, hogy amiatt nem jön létre a tárgyalás, és nekik közben intézkedni kellett. Tehát ha így van, akkor így se, úgy se tudunk tárgyalni. Viszont ezzel, hogy mi megfenyegetjük őket, hogy nyilvánosságra hozzuk a dolgaikat, és tényleg a nyilvánosság előtt polemizálunk velük vagy a reformkörökkel, lebonyolítunk vagy összehívunk kerekasztal-vitákat, akkor a felelősség az övé lesz, hogy nem jött el tárgyalni.”²¹

*

Május 18-án az EKA már másképp viszonyult a reformkörök május 20-i szegedi országos tanácskozásához. Talán mert ekkor már látszott, hogy komolyabban kell venni a reformkörü mozgalmat, másrészt nem kellett egy személyes találkozó bizonytalan kimenetelével foglalkozniuk (mivel nem kaptak meghívót), de leginkább azért, mert a szegedi tanácskozásban meglátták annak a lehetőségét, hogy a nekünk küldött levelüket közzétehetik, és széles sajtónyilvánosságot kap a kritikai álláspontjuk az MSZMP taktikázásáról, ezzel sürgetni tudják a tárgyalások folytatását. Egyhangúlag elfogadtak egy aktuálpolitikai üzenetet tartalmazó üdvözlő levelet, amit a szegedi reformkörü tanácskozáshoz intéztek, és több országos napilap is közölt (szövegét fentebb teljes terjedelmében idéztük).

A május 18-i EKA-ülés jegyzőkönyvébe bekerült, hogy – egy más témájú nyilatkozat mellett – a Kerekasztal tagjai „*egyhangúan elfogadták az MSZMP reformköreinek szegedi tanácskozására küldendő üdvözlő levél szövegét is... A reformköröknek címzett levelet a résztvevő képviselők aláírják, ezt követően az FJF*”²² gon-

21 Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei 1989. május 10. OSA Archivum. w3.osaarchivum.org

22 Független Jogász Fórum, az Ellenzéki Kerekasztal létrehozásának kezdeményezője és szervezője

*doskodik a postázásáról. Ugyancsak az FJF továbbítja az MTI-hez és a fontosabb napilapokhoz ezeket a dokumentumokat közzétételre.”*²³

A levelet a szegedi reformkörü tanácskozás szervezőiként megkaptuk, tartalmát a jelenlévők megismerték, válasz is született rá, amit eljuttattunk az EKÁ-hoz, MTI-hez, sajtóhoz.

Külön állásfoglalásunk is volt Nagy Imre és mártírtársai kivégzéséről, amiben bejelentettük, hogy június 16-án az '56-os mártírok újratemetése alkalmából a reformkörök is el kívánják helyezni koszorújukat Nagy Imre mártír miniszterelnök koporsójánál.

*

Az EKA május 24-én tartotta a következő ülést, ahol a reformkörök többször is szóba kerültek (a május 20-i szegedi tanácskozás után megkerülhetetlen belpolitikai szereplővé váltak, és többek között állásfoglalásra készítették az EKÁ-t is).

A jegyzőkönyv szerint napirend előtti téma volt az ülésen „Az Ellenzéki Kerekasztal meghívása a Napzárta c. televíziós műsorba, közös szereplés kérdése az MSZMP reformkörökkel”.²⁴

A hivatalos napirendek között pedig ez szerepelt tervezett témaként: „A reformköröknek adandó válasz.”²⁵ Ellentmondásos álláspontok ütköztek a válasz témájában. Idézünk a jegyzőkönyvi emlékeztetőből:

„FIDESZ, Orbán V[iktor]: Javasolja még, hogy fogadjon el közös álláspontot az EKE a reformkörökhöz való viszonyról, és alakítson bizottságokat, akik közben dolgozzanak azokban a kérdésekben, melyeket az MSZMP-vel való tárgyalások során meg kell vitatni. Ezekben ugyanis még mindig nincs közös álláspont, és bármikor sor kerülhet a tárgyalásokra, ne érje felkészületlenül az EKÉ-t.

Ezt haladéktalanul megkezdendő feladatnak tartja szervezete. (Átmenettel kapcsolatos sarkalatos törvények, párttörvény), választójog, földtörvény, tulajdonjogi reform, átalakulás.) [...]

BZSBT, Morvay L[ászló]: Kínos helyzetbe kerülhet az EKE, ha a 29-i KB-ülés után azonnali tárgyalásokra kapna meghívást a reformszárnytól. Sürgősen alakuljanak meg a bizottságok 1-1 taggal, és munkálják ki az elveket, terjesszék az EKE elé.

23 Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei. 1989. május 18. OSA Archivum. w3.osaarchivum.org

24 Május 21-én este a TV2 Napzárta című műsorában Déri János a szegedi reformkörü tanácskozás több résztvevőjével (Géczi József, Keserü Imre, Szabó Zoltán), valamint meghívottként Kéri Lászlóval és Gázsó Ferencsel beszélgetett. Sárdi Anna (MTV) már ezt az adást megelőzően is kapacitálta az EKÁ-t, hogy képviselőjük üljön be az adásba, de erre nem voltak hajlandók. Május 24-én az EKA ülésén ismét felmerült a közös TV-szereplés ötlete.

25 http://www.rev.hu/ords/f?p=107:18:0::NO:RP%2C18:P18_DOC_ID:116

A kormányhoz csatlakozó reformszárnyal megpróbálhatják az EKE kikapcsolásával saját tervezetüket megoldani. Nincs közös álláspontja az EKÉ-nek a pártok anyagi helyzetéről, a választójogi törvénytervezetről, pártok működési feltételeiről, s ezt sürgősen pótolni kell.

SZDSZ, Tölgyessy P[éter]: „Hatalmi harc folyik az MSZMP-n belül. A Grósz-féle szárny aljas támadásnak tekinti a reformszárny, illetve -körök nyilatkozatát. Óvatosan üdvözljük a reformkörök nyilatkozatát. Óvatosan, de a tárgyalási pozíciókat ne adjuk fel. Mondjuk, hogy továbbra is tárgyalni akarunk.”

SZDSZ, Pető I[ván]: Nem biztos, hogy meg kell neveznünk kivel kell és akarunk tárgyalni.

MDF, Szabad Gy[örgy]: Alakulóban van a nyilatkozat, de kell egy bevezető. A hatalom jelenlegi birtokosaival kívánunk tárgyalni. Örvendetes lenne, ha a hatalmat birtokló MSZMP pártvezetése és a törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakorló kormány is helyet kapna a delegációban. Bevennék, hogy a hatalmat kéz-bentartó pártról van szó. Különösen örvendetes lenne, ha az MSZMP-n belül a reformszárnyal tárgyalhatnánk, illetve a reformerőkkel. A hatalom birtokosai között ott lennének ezek az erők is.

SZDSZ, Mécs I[mre]: Ez szemben áll a korábbi álláspontokkal. Csak a hatalmat gyakorló párttal kell tárgyalni.

FKP, Boross I[mre]: Szabad György javaslatával értek egyet.

FIDESZ, Orbán V[iktor]: A Tanár úr gondolatával én is egyetértek, de elgondolkozathat, hogy kívánatos-e ennek a szövegben való közzététele. Mécs Imrének van igaza, hogy a tárgyalási pozíciókat gyengítené. A szöveg ne legyen tekintettel arra, hogy az MSZMP-n belül nincs egyetértés. Ha van mód erre, akkor ezt a nyilatkozaton kívül kell szorgalmazni.

SZDSZ, Mécs I[mre]: Megtévesztenek bennünket személyi kérdések. Erről a parlamentről kifejtettük már az álláspontunkat, ezt nem rúghatjuk fel. Az, hogy közben Németh Miklós megpróbált egy másik hatalmi centrumot megszervezni, és Pozsgay pedig a reformköröket, nem jelenti azt, hogy nekünk nem a hatalmat gyakorló párttal kell tárgyalnunk.

SZDSZ, Pető I[ván]: Minden olyan kezdeményezést üdvözlünk, ami a reformkörök tagjainak a tárgyalási küldöttségben való jelenlétét eredményezi.”²⁶

Amint látható, a vita tárgyalástechnikai oldalról közelítette meg a reformkörök-höz való viszonyulás kérdését, és megjegyzendő az is, hogy több hozzászóló erősen összemosta Pozsgayt és a reformkörü mozgalmat. Az is kiolvasható a véleményekből, hogy az EKA tagjai megérezték: május 20. óta változott a politikai helyzet,

26 Az Ellenzéki Kerekasztal ülése, 1989. május 24. Emlékeztető az Ellenzéki Kerekasztal megbeszéléséről.

megerősödtek a hatalmat gyakorló párton belül a reformerők (a reformköröknek köszönhetően – L.J.), és nagy bajban lesz az EKA, ha felgyorsulnak a tárgyalások, mert nincs a sarkalatos törvényekről közösen kialakított álláspontjuk, ezért gyorsan munkabizottságokat kell alakítaniuk. Látszik az is, hogy nyilvánosan reagálni akartak a reformkörök és a reformpolitikusok által kialakított új helyzetre, de bizonytalanok voltak annak megítélésében, hogyan viszonyuljanak a nyilvánosság előtt a reformkörök platformnyilatkozatához. *„Óvatosan üdvözljük a reformkörök nyilatkozatát. Óvatosan, de a tárgyalási pozíciókat ne adjuk fel.”* – mondja Tölgyessy.

Vita kerekedett arról is ezen az ülésen, hogy a reformkörök koszorúzhatnak-e Nagy Imre és mártírtársai június 16-ai gyászszertartásán. Az EKA tagjai azt latolgatták, kik vehetnek részt – illetve kik nem – a Hősök terén rendezendő gyászszertartáson, és kik koszorúzhatnak. Állami vezetők részvétele ekkor még nem került szóba, az MSZMP részvételét – pláne koszorúzását – pedig a TIB²⁷ és az EKA kategórikusan elutasította. Ismert volt viszont a reformkörök koszorúzási szándéka, erről Mécs Imre is említést tett az EKA ülésén. Orbán Viktor pedig megkérdezte: *A reformkommunisták koszorúzhatnak?* Innen kezdve idézzük a jegyzőkönyvet:

„Mécs: ...Ez az egy, ami a határon van... hiszen ezek zömmel fiatal emberek. Akik személyesen semmiképp sem vehettek részt a hatalmi struktúrában. Úgyhogy ez sem dőlt el. Hát ugye itt az van, hogy magánszemélyként miért ne koszorúzhatnának. Mert ilyen szempontból tiszták. De hát ők nyilván mint reformkörösök akarnak koszorúzni. Igen. Na most, ott lesz egy szpiker és egy bizottság, amelyhez be fognak futni a koszorúzási bejelentések, hogy mondják [be], most ez koszorú, most az. És ezeknek kell majd ott eldönteniük, hogy bemondják-e vagy sem.

Orbán Viktor: *Azért, Imre, nem ártana... Ötször jobban tudjátok nálunk, hogy kell ilyet csinálni, nyilván, azért nem ártott volna egy elvi állásfoglalás arra nézve, hogy mi történik akkor, ha koszorúzni akar a kormány, koszorúzni akarnak a reformkörök... (Baranyai Tibor: A Münnich Ferenc Társaság...)*

Mécs Imre: *Igen. ...tehát semmiféle hivatalos szerv, vagy pártszerv nem koszorúzhat. Magánemberként részt vehet, ezt nem lehet ellenőrizni, de ott hivatalosan nem vehetnek részt.”²⁸*

*

Május 31-én Sárdi Anna (MTV) többszörre próbálkozott, hogy az EKA és a reformkörök képviselőit a TV2 Napzárta műsorában egymás mellé ültesse egy vitára. A jegyzőkönyvből idézzük az idevágó részleteket:

27 Történelmi Igazságtétel Bizottság. 1988 tavaszán alakult civil szervezet. Ők készítették elő az 1989. június 16-i újratemetési szertartást.

28 Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei 1989. május 24. OSA Archívum. w3.osaarchivum.org

„**Sárdi Anna:** Tisztázzuk, hogy ez egy élő adás. Itt nincs megvágás. Nincs kommentálva. Az van, ami van...

Kónya Imre: Az a veszélye ennek... odajön az Ellenzéki Kerekasztal a Keserű [Imréjék mellett... Az embereknek a fejében össze van minden zavarva, az egész reformkommunizmus, minden. (Sárdi Anna: Azért is kéne helyretenni...) Nem lehet így helyretenni, én úgy érzem. [...]

Mécs Imre: ...Na most egy órát kaphatunk a tévében, ahol a reformkörösökkel beszélgethetünk, vitatkozhatunk, kifejthetjük a nézetünket, és ezt pár tízezer, vagy talán százezer ember is megnézi. Én azt mondom, hogy ez nagyon nagy lehetőség. És hát akik oda mennek, azok politikusok legyenek, és tudjanak megfelelően bánni ezzel az eszközzel. Hozzá is kell ehhez szokni. Tehát nem lehet azt csinálnunk, hogy megfutamodunk a tömegmédiák elől, hanem hozzá kell szoknunk, hogy gyorsan, határozottan, világosan és ügyesen beszéljünk. [...]

Kónya Imre: Nem megfutamodás, önmagában én alkalmatlannak tartom ezt a közös megjelenést. Mert ez nem lesz egy vita.

Tölgyessy Péter: A reformkörrel?

Kónya Imre: A reformkörrel. Nem lesz egy vita, ez egy egymást kiegészítő, semmiféle... Nem fogsz tudni velük vitatkozni, mert ugyanazok a nézeteik, körülbelül, mint neked. [...]

Sárdi Anna: Én azt gondolom, ezt misztikum lengi egy kicsit körül. Szóval ezt a misztikumot előbb-utóbb valahogy el kéne oszlatni. Meg kéne mutatkozni. Meg kéne mondani mi ez, mit akarnak, hogyan, és akkor a tárgyalásokról is egész más-képp gondolkodnak az emberek, ha önök is elmondják, hogy hogyan élik át ezeket. Nem egy percben, valaminek a végére oda biggyesztve.

Szabad György: Szabad kérdezni? ...Pannika, maguk úgy képzelik ezt el, hogy feltétlenül az MSZMP reformkörével, vagy pedig elképzelhető úgy is, hogy maga a Kerekasztal...

Sárdi Anna: Én így is el tudom képzelni. [...]

Szabad György: Mert az adott esetben, gondoljuk el, ugye a holnapi napon tárgyalnak a megbízottaink megint az MSZMP-vel. Feltehetően – ebben ma kell hogy határozzunk –, a holnapi tárgyalásra nekünk pénteken rendkívüli Kerekasztalon reflektálnunk kell. Tehát nekünk lesz pénteken egy kialakult álláspontunk. Azt nem lenne bolondság a motívumaival együtt mintegy ismertetni. Tehát a két tárgyaló személy röviden összefoglalná azt, hogy mi merült föl, és utána pedig a Kerekasztal további tagjai nyilatkoznának a tekintetben, hogy ezek után hogy látják a helyzetet. Akár széna, akár szalma.

Orbán Viktor: Már órák óta nyújtózkodom.

Szabad György: Ja, elnézést... [...]

Orbán Viktor: Tehát személyesen, a szervezetünknek van problémája... egy olyan lehetséges műsorral, ahol a reformkommunisták is ott vannak, mert mint tudjuk, a mi számunkra nemcsak politikai, hanem generációs kérdés is. Jelenleg is folyik egy vita a Fideszen belül arról, hogy miképpen lehetséges viszonyulnia a mi generációnknak a kommunizmushoz és a kommunistákhoz általában, úgy a reformkommunistákhoz, mint a többiekhez. Tehát miképpen lehetséges ez? Tehát a mi számunkra nem lenne szerencsés egy olyan időpont, amikor egy asztalhoz kell a tévé nyilvánossága előtt ülnünk akár a reformkommunista szárny képviselőivel is. Ez az első megfontolásom, ez személyes és szervezeti.

A másik az egész Kerekasztal szempontjából fontos meggondolás. Én nem tartom szükségesnek, hogy június 16-a előtt ilyen fontos helyen mint a tévé, együtt jelenjünk meg a hivatalosság képviselőivel... Én nem tudom, hogy nekünk miért kell sietnünk. Én azt sem értettem már, de ezt majd vegyük elő, függetlenül a tévétől, csak azért fölvetem, hogy miért kellett előre hoznunk ezt a mai ülést, miért kell nekünk azért, mert a kommunista párt végre elkezd tárgyalni, rohanni, és nem nekünk [kell meg]szabni az események menetét, hanem reagálni, és majd pénteken megint összeülni, és megint, ahelyett hogy nyugodtan, szépen lenne időnk átgondolni. Miért hajt bennünket a tatár, amikor őket nem hajtotta, és viszik át sorban az ő törvényjavaslataikat, és ezzel a parlamenti időszakkal már nem tudunk mit kezdeni, ez elúszott, akkor miért kell nekünk most rohannunk? Különösen azt megfontolva, hogy június 16-a után az egész magyar belpolitikai élet erőviszonyai alapvetően másként fognak festeni, és a javunkra fognak megváltozni. Miért sietünk? Ez a tévére is vonatkozik, mindenre. Miért sietünk? Miért ez az eufória? [...]

Morvay László: Az a sanda gyanúm, ismerve a televízió követelményeit, hogy az a jó televíziós műsor, és az köti le a nézők érdeklődését, ahol ütköztetések vannak, viták, nézeteltérések. Na most, sajnós úgy néz ki a helyzet, hogy ha csak a Kerekasztal ül, akkor is lesznek problémák, de nem hiszem, hogy véletlen dobták be azt, hogy jó lenne, ha jelen lennének például az MSZMP reformkörei. Mert ott sok mindenre lehetne reagálni, és kialakítani ilyen vagy olyan álláspontot. Tehát ütköztetni lehetne a nézeteket. És én nem tudom, hogy miért félünk attól, hogy leüljünk egy asztalhoz az MSZMP reformköreivel. Már csak azért sem, mert ott kiderülne az, hogy melyik csapatban vannak jobb fejek. És kinek van igaza?

Szabad György: Ha ütközni kell, akkor nem a reformkörökkel, hanem a Fejtiékkel... [...]

Orbán Viktor: Hadd hozzam még fel az ellen, hogy a reformkommunisták is ott legyenek az asztalnál, hogy a tánc lépéseket csak a kályhától lehet elkezdeni. Szóval a reformkommunizmusról mint jelenségről kellene először beszélni. Arról, hogy kik ők, mit csinálnak. Magyarul: az a probléma, hogy mi hogyan vélekedünk róluk, és nem az van először, hogy valami témáról ugyanazt gondoljuk-e. Mert hiszen nem

az a fontos, hogy ugyanarról a kérdésről ugyanazt mondjuk-e. Hanem ugyanarról az alapról mondjuk-e ugyanazt, ugyanazok a hosszú távú célok vezetnek-e bennünket a rövidtávú kérdések megválaszolásakor? És ha a rövidtávú kérdések megválaszolására koncentrálunk, akkor nem az derül ki, hogy ütközünk, hanem az fog kiderülni, hogy mindenben egyetértünk, és ez elmosza azokat a távlati különbségeket, amelyek viszont megvannak. (Szabad György: A fő frontok nem ott húzódnak.) Ez egy fals képet adna az egész dolgról, és ezért szerintem még nem időszzerű, először tisztázzuk majd – vagy tisztázódní fog ez szerintem idővel –, hogy egyáltalán ez az egész reformkommunista jelenség Magyarországon mit jelent, és hogyan kell ehhez viszonyulni, de ne kezdjünk rögtön a nyilvánosság előtt konkrét kérdésekről tárgyalni velük.”²⁹

*

A jegyzőkönyvekből tehát kiviláglik, hogy az EKA tagjai egyáltalán nem lelkesedtek a reformkörökkel való közvetlen találkozás, párbeszéd, nyilvános megjelenés, vita, vagy pláne együttműködés gondolatától. Hiába volt a Budapesti Reformkör részéről több próbálkozás, hiába volt a május 20-i szegedi levélváltás. Az EKA vezetői nem igazán tudtak a reformkörökkel mit kezdeni. Nem szívesen fogadták a Budapesti Reformkör részvételét a május 1-jei Jurtaszínház-beli bemutatkozásra, de az esetleges szegedi meghívás ötlete sem villanyozta fel őket egyértelműen. A közös TV-szereplést, nyilvános vitát pedig végképp igyekeztek elhárítani – TV egyedül igen, reformkörösökkel nem...

Nyilván megvolt ennek az oka. Az okok kiderítéséhez segítségül hívhatjuk Bozóki Andrászt, aki az Ellenzéki Kerekasztal „első” történetének szerzője. Írásának alábbi részlete rávilágít arra, miért nem tekintette a reformköröket tárgyalópartnernek a demokratikus átmenet kérdéseiben az EKA.

„...az időhúzás nem kedvezett az MSZMP-nek. Májusra fel kellett hogy ismerjék, hogy a politikai körülmények sok szempontból megváltoztak. Felgyorsult az MSZMP belső pluralizálódása, megjelentek az országszerte szerveződő reformkörök, amelyek az EKA-val való tárgyalást szorgalmazták, sőt levélben maguk is megkeresték a Kerekasztalt.[...]

Felvetődött az EKA-n belül a kérdés: kivel is kellene tárgyalni? Az MSZMP-vel, a reformkörökkel vagy a kormánnyal? Utóbbit szorgalmazta a Magyar Nemzetben tett május 8-i nyilatkozatában a kommunista pártból korábban kizárt, de a Pozsgay-szárnyhoz továbbra is közel álló reformközgazdász, Lengyel László, hangsúlyozva, hogy szét kell választani az MSZMP-t és a kormányt, a hatalom súlypontját pe-

²⁹ Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak hangfelvételei 1989. május 31. OSA Archivum. w3.osaarchivum.org

dig át kellene helyezni a kormányzatra. Azt is hozzátette, hogy a »kormány kontra pártok« tanácskozáson legyen ott az MSZMP is a pártok között. Lengyel javaslata tartalmazott reális elemeket, s elfogadása éppen ezért lehetett volna veszélyes az EKA számára. Elgondolása ugyanis lényegében nem volt más, mint az Új Márciusi Front januári javaslatának új változata, amely ismét csak elmosta a különbséget a hatalommal rendelkező és nem rendelkező politikai erők között.

Az Ellenzéki Kerekasztal azonban úgy vélekedett, hogy a hatalom birtokosait az MSZMP Központi Bizottságában kell keresni, s ezért az MSZMP vezetőivel kell tárgyalni, tekintet nélkül arra, hogy ott a konzervatívok vagy a reformerek kerekednek felül. Így az EKA udvariásan elhárította a reformkörök jelentkezését, de informálisan igyekezett gesztusokat tenni a reformszárny felé. Vigh Károly (BZSBT) például – de feltehetően az EKA egyes más képviselői is – személyesen találkoztak ebben az időszakban Pozsgay Imre államminiszterrel.”³⁰

Azt hiszem Bozóki cikke alapján kimondhatjuk az egyik fő okot a reformkörökkel kapcsolatos tartózkodó ellenzéki magatartás motivációi közül: az EKA nagypolitikai céljai nem a reformkörökkel való tárgyalástól függték. Nem a mi kezünkben volt a hatalom, hanem az MSZMP vezetésének kezében.

Másik ok, hogy hosszabb távon nem volt érdeke az akkori ellenzéknek egy népszerűsége szert tevő új baloldali erő (párt) létrejötte a reformkörökből, ami a választásokon majd komoly vetélytárs lehet számukra. Az MSZMP választási vereségében biztosak lehettek, ez elég volt számukra. Erre is utalhatott Orbán Viktor az EKA május 31-i vitájában, amikor a rövid- és hosszú távú célok különbségéről elmélkedett. Ő a hosszabb távban gondolkodott. Nem akarta, hogy az EKA a reformkörökkel együtt jelenjen meg a TV-ben, mert az erősítette volna a reformkörök politikai súlyát, népszerűségét.

Végül pedig álljon itt Magyar Bálint visszaemlékezése az MTV Visszajátzás című dokumentumfilm-sorozatából. Az alábbi részlet a 2009. április 6-i adásban hangzott el Magyar Bálint szájából. Egyértelműen fogalmazza meg, miben látták 1989-ben az akkori liberálisok az MSZMP reformköreinek történelmi szerepét:

„Ha ők [a reformkörök, reformszocialisták] kiváltak volna, s alapítottak volna egy másik pártot, és kvázi az eredeti infrastruktúrát, a szervezeti infrastruktúrát is otthagyták volna az ortodoxoknak, akkor kelle[me]tlenebb lett volna a helyzet. Tehát azt kell hogy mondjam, hogy ez bizonyos értelemben egy önfeláldozó dolog is volt az MSZMP reformszárnya részéről: beragadt az MSZMP-be. Például '89. má-

30 Bozóki András: Az Ellenzéki Kerekasztal (első) története 2. rész Beszélő 9. szám. beszelo.c3.hu/cikkek/az-ellenzeki-kerekasztal-első-tortenete-0

*jus I-jén a Jurtában én arról beszéltem, hogy az MSZMP-nek nem szabad kettészakadnia, az MSZMP-ből a reformerőknek nem szabad kiválni, mert akkor az ortodoxok kezében marad az erőszak monopóliuma, az erőszakszervezetek fölötti teljes ellenőrzés, akkor kiszámíthatatlan, hogy a rendőrséggel, a hadsereggel, titkoszolgálatokkal milyen módon élnének az ortodox erők az MSZMP-ben.”*³¹

A reformkörösök nagy része ezt a történelmi szerepet maga is átérezte (ki előbb, ki utóbb). Akik küldötti mandátumot szereztek az októberi „pártváltó” kongresszusra, azok a Reformszövetség platformjába töromülve – összefogva a reformpolitikussal és a többpártrendszert elfogadó küldöttségekkel – véghez is vitték ezt a feladatot. Voltak ugyan, akik csalódtak, de tény, hogy a kongresszus leszavazta Grósz Károly beszámolóját, hivatalosan kimondta az MSZMP önfelosztását, majd pedig a megszüntetett állampárt romjain új, reformelkötelezett pártot alapított. A régi rendszerhez ragaszkodó konzervatívok kiszorultak a pártból, a politikai főhatalom a reformerők kezébe került.

A Nemzeti Kerekasztal révén a békés átmenet menetrendje ekkorra már alá volt írva, ezt követően pedig az országgyűlés sorra fogadta el a megegyezési sarkalatos törvényeket, a kormány „a helyén volt”, a Munkásörseget feloszlatták – a fegyverek pedig hallgattak. Erőszak és vér nélkül, alkotmányos/törvényes keretek között, békésen zajlott le a sztálini típusú egypártrendszerből a többpárti demokráciába történő átmenet.

A reformkörök történelmi küldetése ezzel véget ért. Az, hogy az EKA és a reformkörök (reformszocialisták) viszonya, valamint az ország sorsa miként alakult volna, ha Szegeden ’89 májusában megtörténik a kézfogás a reformkörök és az EKA képviselői között – ma már költői kérdés. Megválaszolását rábízom a kedves olvasóra...

Egy biztos: a reformkörü mozgalom – mint hatékony nyomásgyakorló csoport (Press Group) ’89-ben teljesítette történelmi feladatát – és októberben szép csendben megszűnt.

Ahogy az EKA is teljesítette történelmi küldetését – és 1990 áprilisában befejezte tevékenységét.³²

Politikai katalizátor szerepük véget ért. Viszont – kézfogással vagy anélkül – mindkét formációra szükség volt a békés átmenethez...

31 Forrás: MTV, Visszajátszás - 14. rész, adásban: 2009. április 06. M1 | ID: 785258 nava.hu/id/785258/#

32 Az EKA 1990. április 27-én tartotta utolsó ülését.

Fent: Csongrád megyei küldöttek a '89 októberi pártváltó kongresszuson.
Lent: reformkörösök és reformpolitikusok az MSZP kongresszus szünetében
(Fotó: Lovászi József)

